

Рецензія
на дисертаційну роботу
ГОРОДНЮК ЛЮДМИЛИ СТЕПАНІВНИ
«ЦИФРОВА ЛЮДИНА В ЕКЗИСТЕНЦІЙНІЙ ПЛОЩИНІ
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 033 Філософія

Сучасний інтенсивний розвиток цифрових технологій сприяє активним процесам соціокультурних трансформацій, які з поміж всіх характеристик найбільш явно проявляються в антропній сфері. Мова йде про наявність у науковій літературі такого явища як «цифрова людина» та пов'язані з ним процеси соціально-філософської рефлексії, яка виражається у визначенні питання співіснування фізичного та цифрового «Я», виникнення нових форм соціальності (безпосередньо у мережі), кліпового мислення, поглибленні екзистенційної самотності. Тому не дивно що в сучасній науці все частіше говорять про четверте покоління Інтернету (4G) в якому живе нинішнє суспільство та наступне п'яте (5G), яке є наступним великим кроком, пропонуючи людині набагато вищі можливості в різних сферах.

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження зумовлена глибокими змінами буттєвих умов людини в умовах всеохопної цифровізації суспільства. Розвиток віртуального простору істотно вплинув на трансформацію людського саморозуміння, специфіку суб'єктно-об'єктних взаємодій, способи пізнання та формування соціальної реальності. Це актуалізує необхідність філософського осмислення класичних проблем у вимірі існування людини цифрової епохи, зокрема таких феноменів, як життя і смерть у цифровому середовищі, мережеве буття, цифрова самотність, кліпове мислення та цифровий екзистенціалізм. За цих умов кордони між фізичною та віртуальною реальністю стають дедалі менш визначеними. Значною мірою така ситуація пов'язана з тим, що цифрові технології,

змінюючи способи самосприйняття людини, спонукають до перегляду уявлень про людську природу в світі, де межі між людиною та технічними системами поступово нівелюються.

Дослідження соціально-філософської рефлексії цифрової людини має широкий спектр прояву в суспільному середовищі адже зачіпає сферу людської свідомості, пізнання оточуючого світу та визначення свого місця у мінливому соціальному бутті. В першу чергу це виражається у трансформації ідентичності людини, яку в наш час вже характеризують як цифрову ідентичність, що вказує на зміни у самосприйнятті та самопрезентації сучасної людини. Останні в більшій мірі вже втілені у мережах Інтернет, де людина має можливість створити свій образ, який відповідає її бажанням, що вказує на наявний процес симуляції соціальної реальності як головної ознаки цифровізації суспільства.

В дисертаційному дослідження Людмила Городнюк має на меті саме аналіз цифрової людини в екзистенційній площині соціально-філософської рефлексії в умовах соціокультурних трансформацій соціального простору сучасного суспільства.

Це постає доволі актуальним, бо на новому цивілізаційному витку свого розвитку людина опинилася перед радикально новою формою екзистенційного роздвоєння, яке ще пів століття тому здавалося б утопією або ж науковою фантазією. Йдеться про співіснування у двох онтологічних вимірах – фізичному та цифровому, у станах офлайн і онлайн, що більше не протистоять одне одному як альтернативи, а формують складну, напружену єдність. Людське буття набуло багатовимірності, в якій реальне й віртуальне не лише перетинаються, а взаємно продукують нові форми досвіду, поведінки та самоусвідомлення.

Ця трансформація породила якісно нові модуси існування: змінилися соціальні практики, розширився спектр ідентифікацій, розмножилися ролі, в яких людина змушена постійно маневрувати. Homo digitalis існує вже не як

цілісний і безперервний суб'єкт, а як множинність станів, профілів, активностей, що розгортаються в різних реальностях одночасно. Разом із цим з'являються й нові внутрішні стани – перевантаженість, тривожність, фрагментованість уваги, – а також психологічні й соціальні виклики, які лише починають усвідомлюватися. Багатовимірність, багатозадачність і постійна підключеність поступово перестають бути вибором і перетворюються на екзистенційну необхідність, а подекуди – на форму примусу. Сучасна людина змушена жити водночас як тілесний індивід і як цифровий агент, постійно перебуваючи в інформаційній турбулентності та режимі безперервної доступності.

У цьому сенсі цифрова епоха формує новий соціально-антропологічний феномен і водночас нову історичну дихотомію людини. Водночас дихотомія не обов'язково означає неможливість інтеграції. Історія людського мислення засвідчує, що полярності – життя і смерть, тіло і душа, сакральне і профанне – здатні не лише вступати в конфлікт, а й синтезуватися в цілісних світоглядних конструкціях. За подібною логікою сьогодні вибудовуються й онтологічні площини офлайн та онлайн. Вони розривають внутрішню рівновагу цифрової людини, позбавляючи її тиші, споглядальності й екзистенційного спокою, але водночас відкривають доступ до нових форм буття, розширюючи межі можливого. Так у цифрову добу формується нова ойкумена індивіда, розташована між фізичним і цифровим вимірами. Особливо гостро в цьому контексті постає питання унікальності. Цифровізація, з одного боку, створює безпрецедентні можливості для самовираження, а з іншого – уніфікує досвід, стандартизує поведінку й робить людей дивовижно схожими одна на одну. Технологічний прогрес часто виправдовують аргументом економії ресурсів, насамперед часу, і в певному сенсі це є беззаперечною реальністю. Проте водночас ті ж самі технології непомітно експропріюють людський час, розчиняючи його в

безкінечних потоках інформації та занурюючи людину в стан цифрового марення.

Структура запропонованого для рецензування наукового дослідження Людмили Городнюк визначена та обґрунтована, всі її елементи узгоджені між собою. Джерельна база дослідження достатньо велика, свідчить про ґрунтовність теоретичного осмислення об'єкта та предмета дослідження. Необхідно зазначити, що список використаних джерел містить 308 найменувань, з них 135 – іноземними мовами, що свідчить про ретельний та всебічний науковий аналіз заявленої теми, а також, побічно, про недостатню її розробленість у вітчизняній науковій практиці.

Дисертація є самостійною науковою працею, де висвітлені власні розробки та ідеї авторки. Робота містить теоретичні та методичні положення, а також висновки, сформульовані власне дисертанткою. Використані в дисертації ідеї, положення та концепції інших авторів мають відповідні посилання і застосовувались лише для посилення аргументації та підкріплення власних ідей. Опубліковані праці Л. С. Городнюк у наукових фахових виданнях засвідчують повноту викладу основних результатів дисертації.

Як вірно зазначає авторка у першому розділі «Соціокультурна трансформація цифрової людини в еволюційному аспекті» у межах сучасної західної цивілізації людина дедалі більше редукується до носія цифрової ідентичності, вписаної в мережу формалізованих кодів і реєстрів. Індивід постає не стільки як автономний суб'єкт, скільки як сукупність легітимованих системою цифрових маркерів, через які він визнається, класифікується та допускається до соціальних ресурсів. Біометричні документи, податкові номери, банківські картки й пов'язані з ними цифрові сервіси утворюють щільну інфраструктуру ідентифікації, що пронизує повсякденне життя. Перенесені у віртуальний простір мобільного банкінгу та інших цілодобових застосунків, ці механізми не лише спрощують доступ до

послуг, а й підсилюють режим постійної присутності індивіда в полі інституційного нагляду. У результаті особисте й соціальне буття сучасної людини дедалі більше визначається не безпосереднім досвідом, а логікою цифрових систем, які водночас упорядковують, нормують і контролюють соціальну реальність. Дуже влучно авторка пише, що наш нещодавній попередник (ким була більшість із сучасників) – віртуальна людина, яка на початку XXI сторіччя отримала «іграшку» у вигляді соцмереж, із щирим здивуванням від нових обріїв комунікації пірнула у віртуальний світ цікавого спілкування, яскравих анімованих світлин і відеофайлів, зустрівши друзів дитинства та однокласників, теж залишилася у минулому, наївним ностальгічним спогадом про більш спокійний і визначений етап життя і попередній період антропосоціогенезу (с. 67).

Розділ другий «Свобода і омана цифрової людини» виконаний чітко, продумано, логічне структурований (с. 119-170). В ньому авторку доходить до висновків, що у сучасному інформаційному суспільстві формується система ціннісних пріоритетів, які визначають логіку розвитку цифрової цивілізації. До них передусім належить орієнтація на інновації як ключовий чинник еволюції digital-соціуму, а також повсюдна присутність цифрових технологій, які органічно вбудовуються в соціокультурні практики та взаємодії. Важливе значення набуває стабільність і безпечність цифрового середовища, що створює умови для якісних і довірливих взаємин у суспільстві. Однією з визначальних цінностей постає відкритість та доступність інформації, яка розглядається як ресурс соціального поступу й колективного розвитку. Водночас зростає й відповідальність суб'єктів цифрової комунікації за достовірність, етичність і наслідки поширення інтелектуального та емоційного контенту в інформаційному просторі.

Особливої ваги набуває проблема збереження та захисту особистісної ідентичності в умовах цифрової прозорості. Не менш значущими ціннісними орієнтирами є творчість і різноманітні форми її реалізації, а також роль

творчої особистості, яка в цифровому середовищі спирається на власний потенціал і використовує інструменти штучного інтелекту для досягнення нових, якісно результативних інновацій. У підґрунті цих процесів має залишатися моральний імператив, що виконує функцію етичного регулятора взаємодії людини з технологіями та інформаційним світом.

Цікавим та оригінальним, на думку рецензента, став третій розділ дисертаційного дослідження «Екзистенційна сутність цифрової людини: контекстуальні складові соціально-філософської рефлексії». Найбільшу цікавість викликав перший підрозділ «Екзистенційна незворотність технологічної сингулярності» (с. 173-184), особливо згадування про спіралізм чи «спіральный культ», послідовники якої вбачають в чат-ботах божественних істот, а в штучному інтелекті – своєрідне божество, котре спілкується з людством через символи, знаки та коди, передаючи певні сигнали ... («Кожна пропозиція – священна. Кожен гліф – євангеліє») (с. 182). Ці відомості були новими та підштовхують інтерес рецензента до подальших власних розшуків, а може, навіть, до нових публікацій.

Цілком згодна з авторкою, що на даному етапі розвитку відбувається не тільки становлення штучного інтелекту як нової суспільної парадигми, а і надзвичайна міфологізація усього, на що він здатний вплинути – від утопічного захоплення до дистопічних психозів і катастрофізації перспектив. Міфологізація суспільної свідомості сьогодні епідемічно розширюється. Сучасні міфи розростаються контагіозно, підпорядковуючи собі життєдіяльність глобального людства (с. 191). Контагіозність міфології – це її властивість ставати «колективною істиною» через емоційне та соціальне зараження, де ідея передається від людини до людини подібно до вірусу. Так міфологія замінює історію.

Оцінюючи в цілому роботу Людмили Городнюк позитивно, необхідно зазначити деякі дискусійні моменти.

1. По-перше, у третьому розділі авторка анонсує аналіз винайдення Суперінтелекту, що сильніше за людський та початок його самостійного суб'єктного існування) і, як наслідок, соціокультурної сингулярності. Безпосередньо текст другого підрозділу третього розділу містить огляд існуючих трактувань, переказ аргументів та позицій різних дослідників, прибічників, противників та критиків істерії навколо Суперінтелекту. Однак рецензенту не вдалось знайти чітко викладеної авторської позиції чи власних авторських узагальнень.

2. По-друге, надаючи в межах підрозділу 2.2. (с. 132-135) характеристику загальної дефініції «харизма», Людмила Городнюк пропонує дуже короткий та поверховий історичний екскурс її походження і жодним чином не згадує терміну «пасіонарність», що було б доречно на наш погляд.

3. По-третє, на с. 135 стверджується, що «дефініція зберігає всі попередні тлумачення», а далі надається авторське визначення «цифрова харизма – це автор ...». Можливо, тут присутня логічна (стилістична) невідповідність, оскільки «харизма» – це абстрактне поняття (якість), а «автор» – це людина (особа). З логічної точки зору краще було б: «Цифрова харизма – це вміння/особливість автора...». Але якщо контекст передбачає метафору (автор і є харизма), то фраза правильна.

4. По-четверте, на с. 179 авторка пише про винахід так званого «цереброїду» китайськими вченими. Розвиток технології «мозку на чіпі» у Китаї (і у світі) породжує серйозні етичні дебати. Оскільки органіди вирощуються із людських стовбурових клітин, основні питання стосуються статусу цієї тканини. Тут можна виділити проблему свідомості. Чи може крихітний потік нейронів набути свідомості? Хоча зараз китайські «цереброїди» позбавлені органів чуття і надто малі, вчені сперечаються: в який момент кількість нейронних зв'язків переходить у якість. Якщо міні-мозок може «відчувати» чи «страждати», його використання в роботах стає неетичним. Також є проблема права донора, бо клітини для органідів

беруться у пересічних людей. Виникає юридична колізія: чи має донор право голосу, як використовується його «біологічна копія»? Чи повинна людина давати окрему згоду на те, щоб її клітини стали частиною керуючої системи робота? І нарешті, постає проблема відповідальності за дії. Якщо робот під управлінням біологічного мозку припуститься помилки або завдасть шкоди, хто несе відповідальність? Програміст, творець біочипу чи «біологічний субстрат»?

5. В цілому в тексті роботи відчутне захоплення темою, що, безумовно, схвально та приємно, однак немає ніяких згадок про шляхи відмови від цифровізації. Хотілось би почути, чи є, наприклад, дауншифтинг шляхом звільнення і які ще шляхи можна запропонувати.

Наведені зауваження не знижують загального позитивного враження від роботи Л. С. Городнюк, мають скоріш характер роздумів чи пропозицій до подальших дискусій та досліджень.

Необхідно також зазначити, що дисертаційне дослідження є частиною планової наукової теми кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Розвиток творчої особистості в сучасному соціально-філософському пізнанні», одним із виконавців якої є дисертантка.

Висновок: дисертаційна робота на тему **«Цифрова людина в екзистенційній площині соціально-філософської рефлексії»** є оригінальним, завершеним дослідженням, виконаним на високому теоретичному і методологічному рівні і має практичну цінність. У дисертаційній роботі Л. С. Городнюк продемонстровано науково обґрунтовані результати, кваліфіковано виконано всі поставлені наукові завдання, показано володіння методологією наукових досліджень щодо продукування результатів, пов'язаних із новизною та практичною значущістю. Кваліфікаційна наукова праця відповідає чинним вимогам п. п.

6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Вважаю, що Городнюк Людмила Степанівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 033 Філософія.

Рецензент

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії та
методики її навчання

ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

Юлія ДОБРОЛЮБСЬКА